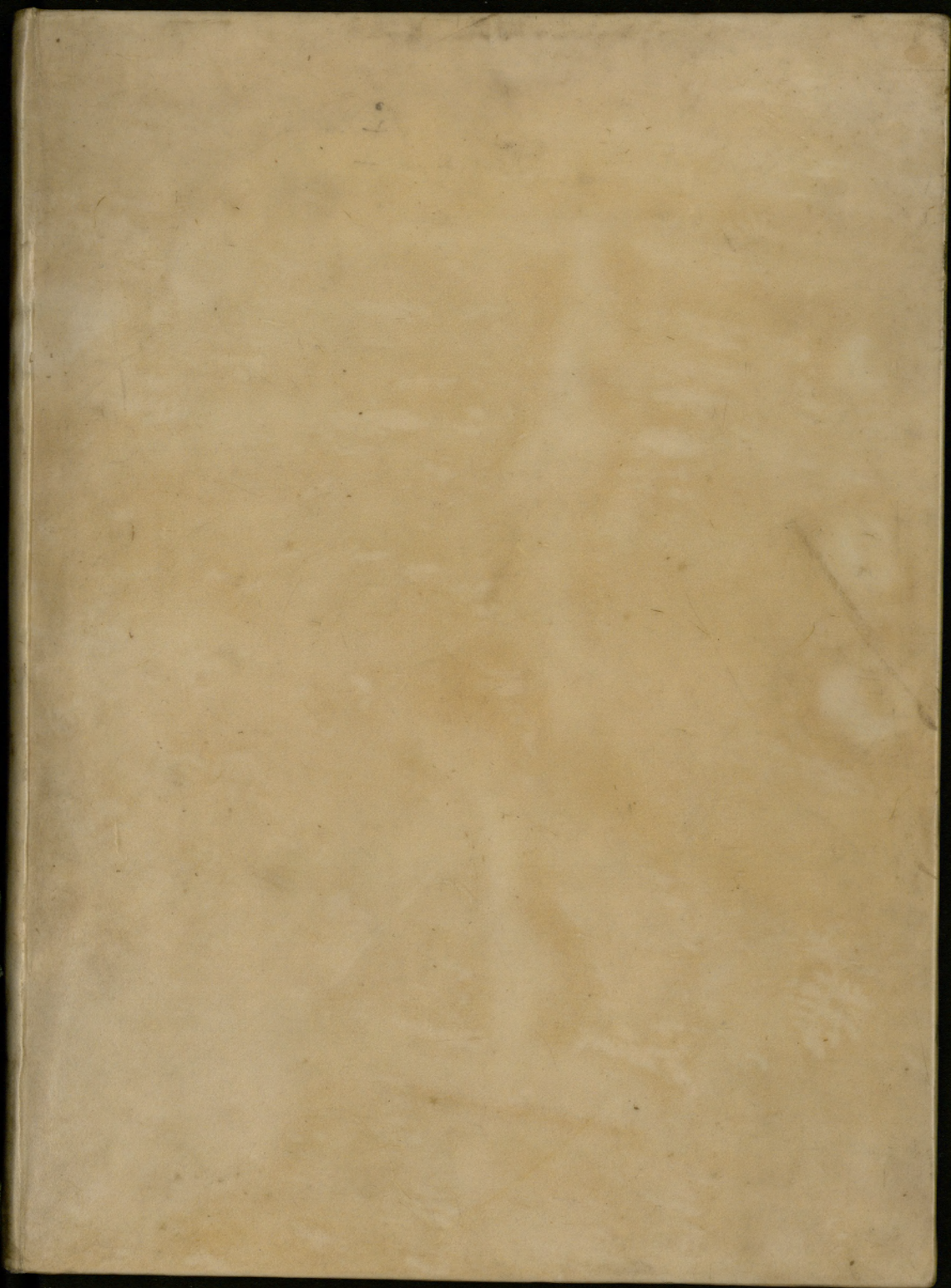
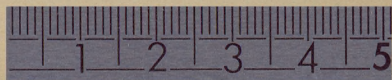

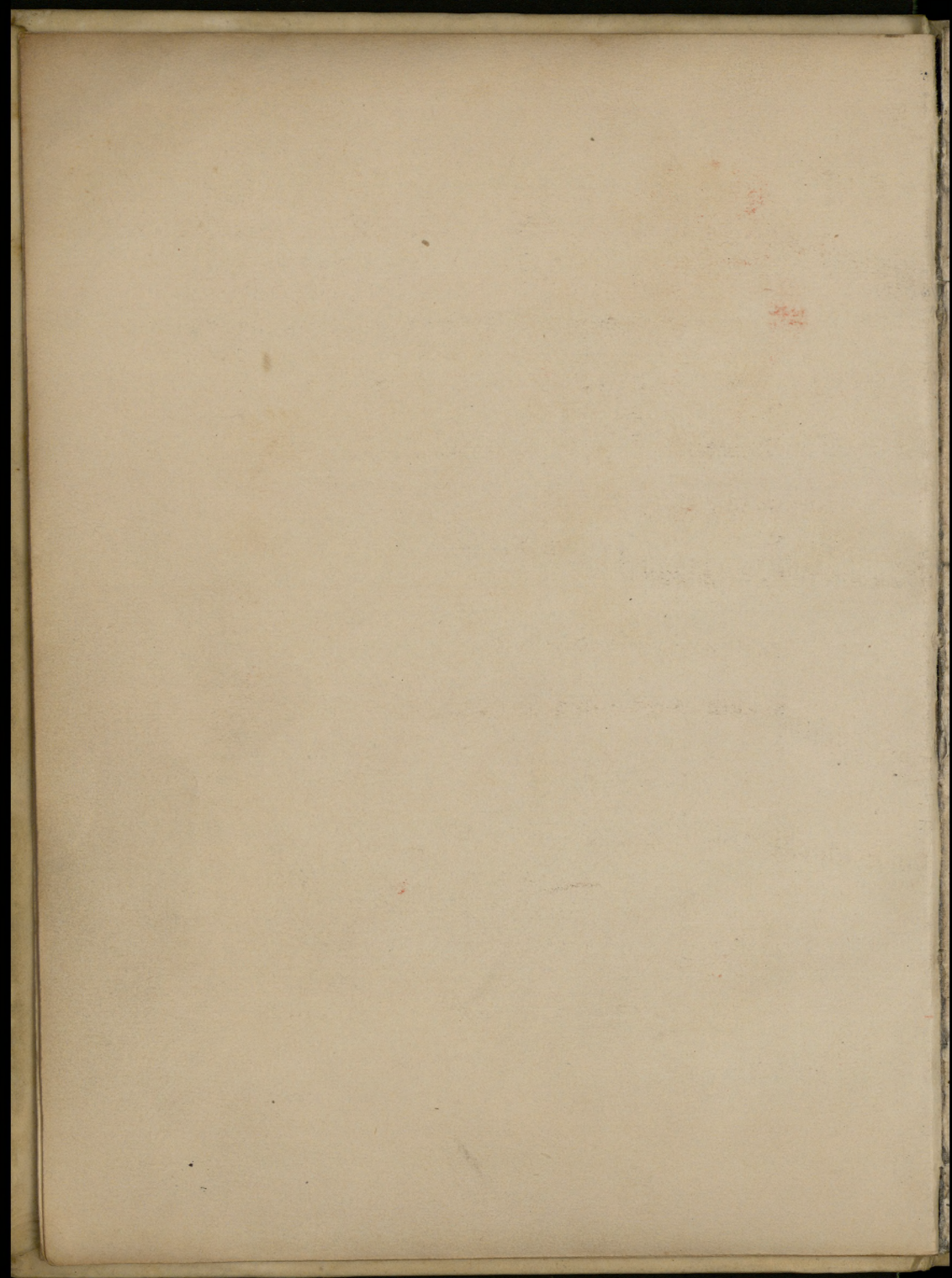

A 138

M. Tullij Ciceronis ad Titum Aclium Cattho
Maior. Alias de Senectute Incipit ;

Quæ si quid ego adiuto curam se leuaf
so. Que te nunc coquit. et versat pectore
fixa. Et qua deprimeris et quid erit pre
cij. Licet enim michi ver sibi hñs affari
te. **Q**uæ attice quibus affatur Flamminium ille vir.
Ennius haud magna cum re si fide plenus. **Q**uam
q̄ certo scio nō vt Flamminū sollicitari te. noctes
diesq̄. **N**oui enim moderaconem animi tui et equi
tatem teq̄ cognomē non solum ab athēis depor
tasse si humanitatem et prudētiam itelligo. Et ta
mēn suspicor hñsdem rebus te quibus meipsum
interdum grauius cōmoueri. quarum et consolā
tio maior est. et in aliud tempus differenda. **N**ūc
autem michi visum est de senectute aliquid ad te
cōscribere. hoc enim onere quod michi cōmune est
tecum aut iam me vrgentis. aut iam aduētantis
certe senectutis. et te et meipsum leuari volo. Et si
te quidem id modeste ac sapienter sicut omnia et
ferre et laturum esse certe scio. **S**ed michi cum de
senectute aliqd scribere vellem. tu occurrebas di
gnus eo munere. quo vterq̄ nēm cōmuniter vte
ret. **M**ichi q̄dē ita iocūda h9 libri cōfectio fuit vt
non modo oēs absterferit senectutis molestias si

ad p[ro]p[ri]et[ate]m h[uius] p[ar]te
p[ro]p[ri]et[ate]m. h[uius]

effecerit mollem etiam et iocundam senectutem
Numquid igitur satis laudari digne poterit philo
sophia cui quipareat omne tempus etatis sine
molestia possit degere. Sed de ceteris et multa di
ximus et sepe dicemus. Hunc librum de senectute
ad te misimus. Omnem autem sermonem tribuimus
non titonio. ut aristarchus. ne parum esset aucto
ritatis in fabula. Sed Marco Cato mihi quo
maiores auctoritatem haberet oratio. apud quem
Lelium et Sapiorem fecimus admirantes. quod is
tam facile feret senectutem hisque eum responde
tem. Qui si eruditus videbatur disputare quod con
fuerit ipse in suis libris. attribuito id grecis li
teris quarum constat eum fuisse per studio sum in
senectute. Sed quid opus est plura. Nam enim ip
sius Catonis sermo explicabit nostram omnem
de senectute sententiam ;

Lelius

Epe numero admirari Sapior soleo cum hoc
Cato Lelio ceterarum rerum tuarum excellentiam
Marco Cato praefamque sapientiam tuam vel ma
xime quod senectutem tuam nunc quod tibi graue esse seferim
que plerisque senibus sic odiosa est. ut non et hena
gus dicat sustinere. Marc Cato Rem haud sane
Sapior a Leli diffidile adimral videri. Quibus enim cum
nichil opis in ipsis est ad bene lateque viuendum

lavi. Cato lib[er]o
lavi. Cato lib[er]o

Quid mirum ergo i senibus. si infirmi sint aliquā
do cum ne id quidem adoleſcētes effugere possint
Resistendum leli et sapiō senectuti est. eiusq; vi
cia diligētia compensanda sunt. **P**ugnandum
namq; est tanq̃ contra morbum: sic contra sene
ctutem habenda ratio valitudinis: vtendum ex
ercitationibus modias. tantum ubi et potōnis
adhibendum. vt reficiantur vires non oppriman
tur. **N**ec vero corpori solum subuēendum est: sed
menti: atq; animo multo magis. **N**am hęc quoq;
nisi tanquam lūmī oleum insilles extinguan
tur senectute. et corpora quidem exercitationum
fatigatione ingrauescunt. **A**nimi autem se exer
cendo leuiantur. **N**am quos ait **C**ecilius comicus
stultos senes hōs significat credulos. obliuioſos
dissolutos. **R**ue vicia sunt non senectutis. sed
inertis ignauiē somnuloſeq; senectutis vt petu
lantia vt libido magis est adoleſcentium q̃ se
num. **N**ec tamen omnium adoleſcentium sed
non proborum. **S**ic ista semilis stulticia. que deli
ratio appellari solet. **S**enāū leuium est. non
omnium sed stultorum. **Q**uatuor robustos filios
et quinq; filias tantam domum tantas client
as appuis regebat et senex et secus. **I**ntentum
enim animum tanquam arcum habebat nec
languescens succumbebat senectuti. **T**enebas

Modi legendi
senectutis. huc

appuis.

enim non modo auctoritatem sed imperium in
suos. Metuebant eum serui verebantur et liberi
eorum omnes habebant vigeant enim in illa
domo mos patrius et disciplina. Ita enim senes
dus honesta est si seipsam defendit. si ius suum
retinet si memini est mancipata si usque ad ul
timum spiritum dominatur in suos. ut enim
adolecentem in quo semle aliquid est: sic senem
in quo est adolescentis aliquid ^{audito} probo. Quod quod
si sequitur corpore senex esse poterit animo nun
quam erit. Septimus michi liber originum est in
manibus. Omnia antiquitatis monimenta colli
go. causarum illustrium quascumque defendi nunc
quam maxime conficio rationes. Ius augurum et
pontificum civile tracto. multum etiam litteris
græcis utor. pythagorearumque more exercende me
morie gratia quid quo die dixerim audierim
egerim commemorabo vespere hæc sunt exera
tiones ingenij hæc curricula mentis. In his
defudans atque elaborans corporis vires non
magnopere desidero. Assum amicus. venio in se
natum frequens ultroque afferro res multas et
diu cogitatas easque tueor animi non corporis
viribus. Quas si exequi nequirem tamen me
lectulus meus oblectaret ea ipsa cogitantem
que iam agere non possem sed ut possum facit

de honestate
punctus

senex & adolescens
pariter se debet

senex corpore
non animo.

sed ut possum facit ad vitam. Semp enim in hīs
stadiis laboribusq; viventi non intelligitur quā
do obrepit senectus. Ita senim sine sensu etas
senescit nec subito frangitur sed diuturnitate ex
tinguitur; **Sequitur 3a vituperatio**

Sequitur tertia vituperatio senectutis q̄
eam dicunt carere voluptatibus. A pre
clarum munus etatis siquidem id aufer
tur nobis quod est in adolescentia viosissimum
Acapite enim optimi adolescentes veterem orati
onem. Archice tarentini magni in primis et pre
dari viri que michi tradita est cum essem adole
scens tarenti cum quinto maximo. Nullam enim
capitaliorem pestem q̄ voluptatem corporis ho
minibus dicebat a natura datam. Cuius volupta
tis unde libidines temere et effrenate ad potun
dum inatarentur. Hinc patrie pdiciones. hinc
rerum publicarum euersiones. hinc cum hostib9
damnestima colloquia nasci. Nullum deniq; scelus
nullum facinus malum esse ad quod suscipiendū
non libido voluptatis impelleret. Supra vero et
adulteria et omne tale flagitium nullis alijs ille
cebus exarari nisi voluptatis. Cumq; homni siue
natura siue quis deus nichil mente prestabilius
dedisset huic diuino muneri ac dono nichil tam
esse inimicum q̄ voluptatem. Nec enim libidine

dominante temperantie locum esse omnino neq3
in voluptatis regno virtutem posse consistere.
Quod quo magis intelligi possit fingere ami-
mo tanta iulebat. inuitatum aliquem volup-
tate corporis quanta perapi posset maxima. Ne-
mini censebat fore dubium quin tam diu dum
ita gauderet nichil agitare mente. nichil rati-
one. nichil cogitatione consequi posse. **Q**uocirca
nichil esse tam detestabile tamq3 pestiferum.
q̃ voluptatem. **S**iquidem ea cum maior esset at-
q3 longinquior omne lumen animi extingue-
ret. hec cum poncio sammite patre eius a quo
caudino prelio **S**purius **P**ostumus et **T**itus
Veturius consules superati sunt. locutum **A**rchis-
tam-ne **A**rchus **T**arentinus hospes noster qui
in amicitia Romani populi permanserat se a ma-
ioribus natu accepisse dicebat. **C**um quidem ei
sermone interfuisset **P**lato atheniensis quem
Tarentum venisse **L**ucio **S**milio ac **p**ublio **d**au-
dio consulibus reperio. **Q**uocum huc dico. vt
intelligatis si voluptatem aspernari ratione et
sapientia non possemus. magnam habendam
esse senectuti gratiam. que efficere. vt id non
liberet quod non oporteret. **I**mpedit enim con-
siliū voluptas rationi **I**nnica. ac mentis. vt
ita dicam perstringit oculos nec habet vllum

ut cum aque multitudine flamme vis opprimit.
Senes autē sicut sua spē nulla adhibita vi cō
sumptus ignis extinguitur. Et quasi poma ex ar
boribus cruda si sunt. vi auelluntur si matura et
cocta decidunt. Sic vitam adolescentibus vis au
fert. senibus maturitas. **Q**ue quidem michi tam
iocunda est. ut quo propius ad mortem accedam
quasi terram videre videar aliquandoq3 in por
tu n ex longa navigatione esse venturus. **S**enes
autem nullus est certus terminus recteq3
in ea viuatur. quo ad munus officij exequi et tu
eri possis. et tamen mortem contempnere. Ex quo
fit ut ammosior etiam senectus sit q̄ adolescens
tia et fortior. **N**oc illud est q̄ phisistrato tran
no a salone responsum est. cum illi querenti
qua tandem spē fretus sibi tam audaciter ob
fisteret. respondit. senectute. **S**ed viuendi est fi
nis optimus cum integra mente ceterisq3 sen
sibus. opus ipsa suum eandem que augmenta
uerit natura dissoluit. ut nauem aut edifitium
idem destruit facillime qui construxit. Sic homi
nem eadem optime quem conglutinauit natu
ra dissoluit. **S**am omnis conglutnatio recens
egre mueterata facile dinellitur. **I**ta fit ut il
lud breue tempus vite reliquum. nec auidē ap
petendum senibus nec sine causa deserendum

bona comp. vano.

No.

vetatq; Pythagoras in iussu imperatoris id est
dei de presidio et statione vite decedere. Solonis
quidem sapientis eulogium est quo se negat vel
le suam mortem dolore amicorum et lamentis va
care vult credo se carum suis amicis esse. Sed
haud scio an melius Ennius. Nemo me lacrimis
decoret neq; funera fletu facit. Hic censet lugen
dam non esse mortem quam immortalitas con
sequatur. Jam sensus moriendi si aliquis esse
potest isq; ad exiguum tempus presertim se
in post mortem quidem sensus aut optandus
aut nullus est. Sed hoc meditatum ab adole
scentulis debet esse. mortem vt negligamus. Si
ne qua meditatione tranquillo esse animo ne
mo potest. Moriendum enim certe est. et id in
certum an eo ipso die. Mortem ergo omnibus
hominibus impendentem timens tranquillo quis pote
rit animo consistere. De qua non ita longa
disputatione opus esse videtur. cum recordor non
tantum Lucium Brutum qui in liberanda pa
tria est interfectus non duos deos qui ad
voluntariam mortem cursum equorum inuataue
runt num Marcum Atilium qui ad supplicium est
puectus. vt fide hosti data cseruaret non duos
sapientes q in me p[er]is vel corpib[us] suis obstruere volue
runt n[on] au[tem] tuu[m] Luciu[m] Paulu[m] q mortem h[ab]uit college

in cathinensi ignominia temeritatem. **Rum** Mar-
cum Marcellum cuius interitum nec crudelissimū
quidem hostis honore sepulture carere passus est.
Sed legiones quidem nostras quas scripsi in ori-
ginibus in eum locum sepe prouectas atacri ami-
mo et erecto unde se nunquam redituros arbi-
trarent. **Quid** ergo adolescentes et hii quidem
non solū indocti. si etiam rustici contēpnūt id do-
cti senes extimescent. **Omnino** ut michi quidem
videatur rerum omnium facietas vite facit facie-
tatem. **Sunt** puericie certa studia. **Rum** ergo ea
desiderant adolescentes. sicut et meūtis adolescen-
tie. **Non** ea constans iam requirit etas que et
media dicitur. **Sunt** etiam eius etatis. **Rum** ea
quidem queruntur in senectute. **Sunt** extrema
studia quedam senectutis. **Ergo** ut superiorum
etatum studia occidunt sic etiam occidunt sene-
ctutis. **Quod** cum euenerit. facietas vite tempus
maturum mortis affert. **Equidem** non video cur
non audeam dicere vobis quod ipse sentiam de
morte. quod eo melius cernere michi video quod
ab ea propius ab sim. **Ego** vestros patres tu pub-
li sapiō tu quoq; **Gai** Leli viros clarissimos mi-
hiq; amissimos viuere arbitror. et eam quidē
vitam que est sola vita nominanda. **Nam** dum
sumus induti in hīs compagibus corporis mune-

munere quodam necessitatis et graui opere per
fungimur. Est enim animus celestis ex altissimo
dominio depressus et quasi demersus in terram
locum diuine nature eternitatisq; contrarium. Sed
credo deos immortales sparsisse animos in cor
pora humana ut essent qui terras tuerentur. qui
q; celestium ordinem contemplantes mutaren
tur eum vite modo atq; constantia. Nec me solū
ratio à disputacō impulit ut ita credere s; nobili
tas etiam summorum philosophorū et auctoritas.
Audiebā Pythagorā pythagoreosq; incolās. pene
nostros qui essent ytalici philosophi quōdā
nominati dubitasse nunq̃ quin ex vniuersa men
te diuina delibatos animos haberemus. Demon
strabantur michi preterea que Socrates in sup
mo vite die de immortalitate animorū deseruisset
is qui esset omnū sapientissimus oraculo appol
linis iudicatus. Quid multa. Sic michi persuasi
sic sentio. cum tanta celeritas animorū sit tanta
memoria preteritorū futurorūq; prudentia. et ac
tes tante scientie. tot inuenta nō posse eā naturā
queres eas contineat eē mortale. Cūq; sēper animus
agitet nec principū motus habeat q̃ ipse se mo
ueat nec finē quidē habiturū esse motus q̃ nunq̃
se ipse sit relaturus. Et cū simplex animi natura
est neq; haberet in se quicq̃ admixtū dispar sui

Si vere halet aliquid tanquam pabulum studi
atq; doctrine nichil est otiosa senectute iocundis
us. **M**ori videbamus in studio demerendi pene ce
li atq; terre gallum familiarem patris tui sc
pio. Quotiens illumlux noctu aliquid describere
ingressum quotiens nox oppressit cum mane ce
pisset. quam delectabat eum defectiones solis et
lune multo ante nobis predicare. **Q**uid in leui
oribus studiis sed tamen acutis. **Q**uam gaudes
bat bello suo puniceo neutus q̄ truculento plau
tus. q̄ pseudolo. vidi etiam senem lemmum qui
cum sex annis antequam ego natus sum. fabu
lam docuisset ceteo tuditanoq; consulibus vsq;
ad adolescentiam meam processit etate. **Q**uid
de lucij crassi et pontificij et ciuilis iuris studio
loquat. aut de huius publii sapiens qui hys
paucis diebus pontifex maximus factus est.
Atq; eos omnes quos commemoravi hys studiis
flagrantes senes vidimus. **M**arcum vero cete
gum quem recte suade. medullam dixit enim
quanto studio exerceri indicendo. videbamus et
iam senem. **Q**ue sunt ergo epularum aut ludoru
aut scortorum voluptates cum hys voluptatibus
comparande. **A**tq; hec quidem studia doctrine que
quidem prudentibus et bene institutis pariter
cum etate crescunt. vt honestum illud solonis

fit. quod ait celsus quodam. ut ante dixi se
nescere se multa indies addiscentem. **Q**ua vo
luptate animi nulla certe potest esse maior. **V**e
nio nunc ad voluptates agricolatum quibus
ego incredibiliter delector. que nec vlla impedi
untur senectute et michi ad sapientis vitam
proxime videntur accedere. **H**abent enim ratio
nem cum terra que nunquam recusat imperium
nec vnquam sine vfura reddit quod accepit. sed
alias minore plerumq; maiore cum fenore. **Q**uam
q; me quidem non fructus modo. sed etiam ipsius
terre vis ac natura delectat. **R**oe cum gremio
molito ac subacto sparsum semen accepit. pri
mum id occeratum cohibet ex quo occeratio que
hoc efficit nominata est. **D**einde repositum va
pore et compressum sulco diffundit et eliat her
bescentem ex eo viriditatem. que nixa fibris stir
pium sensim adolescit culmoq; erecta geniculato
vaginis iam quasi pubescens induitur. e qua
bus cum emerlerit fundit frugem spica ordine
structam. et contra autumnum viciorum morbum
munitur vallo aristarum. **Q**uid ego vicium
cetus. sacus incrementa commemorem. **S**acra
ti delectatione non possum. ut mee senectutis te
quidem oblectamentumq; nosatis. **O**mitto enim
vim ipsam omnium que generantur e terra

que ex fide tantulo grano aut ex acino vinatio
aut ceterarum frugum aut stirpium minutissi
mis seminibus tantos truncos ramosq; pcreet.
Maleoli plante sarmenta vites radices ppagi
nes non ea efficiunt. vt quicquid cum ammirae
tione delectent vitis quidem que natura caduca
est. nisi fulta est. fertur ad terram. Eadem vt se
erigat clauiculis suis quasi manibus quicquid
est nata complectitur. **Q**uam serpentem multi
plici lapsu. et erratico ferro amputans coarctet
ars agricolarum ne siluescat sarmentis et in om
nes partes nimia diffundatur. **I**taq; ineunte
vere in hijs que relicta sunt existit tanquam ad
articulos sarmentorum ea que gemma dicitur.
A qua oriens vua se ostendit que ex succo ter
re et calore solis augescens primo est peracerba
gustatu. deinde naturata dulcescit. vestitaq; panis
pimis nec modico tempore calet et nimios solis
defendit ardores. qua quid potest esse cum fru
ctu leuue. tum aspectu pulcherris. **C**uius quidem
non utilitas me solum vt ante dixi. sed etiam
cultura et ipsa natura delectat ad miraculorum or
dines. capitum coniunctio religatio et ppaga
tio vitum sarmentorum ea que dixi aliorum am
putatio. aliorum immissio. **Q**uid ergo irrigatio
nes quid fossiones agri repastinationesq; pro

feram. Quibus fit multo terra fecundior. Quid
de utilitate loquar stercoreandi. dixi in eo libro
quem de rebus rusticis scripsi de qua doctus
Hesiodus. ne verbum quidem fecit cum de cul
tura agri scriberet. Ac Homerus qui multis ve
michi videatur ante seculis fuit laertem lemi
entem desiderium quod capiebat e filio colen
tem agrum. et eum stercoreantem facit. nec ve
ro segentibus solum et pratis et vineis et ar
bustis res rustice lete sunt sed ortis etiam et
pomariis tum pecudum pastu et apum exami
nibus florum omnium varietate. nec confitio
nes modo delectant sed etiam insitiones quibus
nichil inuenit agricultura sollertius. Possum per
sequi per multa oblectamenta rerum rusticarum
Sed ea ipsa que dixi sentio fuisse longiora. Igno
scitis autem. Nam et studio rusticarum rerum
prouectus sum et senectus est natura loquatione
ne ab omnibus eam vicinis videar vindicare.
Ergo in hac vita curius cum de samnitibus.
de sabinis de pirro triumphauisset consumpsit ex
tremaum tempus etatis. Cuius quidem ego villam
contemplans abest enim non longe a me ammi
rari satis non possum vel hominis ipsius cunctam vel
temporum disciplinam Curio ad focum sedenti magnam
auri pondus samite ei cum attulissent repudians fuit

neq; enim ex te vnq; nobilitatus es s; ex lateribus et lacertis tuis. **N**ichil serius emilus tale nichil multis am̃is ante titus conuincamus. nichil modo publius crassus a quibus iura ciuib; prescribantur quorum vsq; ad extremum spiritum prouecta est prudentia lucius orator metuo ne languescat senectute. **E**st enim munus eius non ingenij solum s; laterum etiam et virium. et omnino canorum illud in voce splendesat. **E**t iam nescio quo pacto in senectute quod equidem adhuc non amisi et videtis annos meos. **S**ed tamen decorus est sermo senis quietus et remissus factq; persepe ipsa sibi audientiam. disertis senis compta et mitis oratio. **Q**uam si ipse exequi nequeas possis tamen. Sapieni precepere et lelio. **Q**uid est enim iocundius senectute stipata studijs iuuentutis. **A**n ne has quidem senectuti vires relinquamus. vt adolescentes doceant. **I**nstituant ad omne officij munus instruant. **Q**uo quidem opere quid potest esse predarius. **M**ichi vero titus et igneus et publius sapio es et auj tui duo lutius emilus et publius africanus comitatu iuuenum nobilium fortunati videbantur. **N**ec vlli bonarum artium magistri non sunt putandi beati quamuis consenuerint viresq; defecerint. **E**t si ista ipsa defectio virium adolescentie vicij efficitur sepius. q̃

senectutis libidinosa enim et intemperans adoles-
centia effecum corpus tradit senectuti. **C**irrus q̄
dem apud renophontem eo sermone quem mori-
ens habuit cum admodum senex esset. negat se
vn̄ p̄ sensisse senectutem suam imbecilliozem factā
q̄ adolescentia fuisset. **E**go lucium metellum me-
mim puer qui cum quadrienmō post alterum cōsu-
latum pontifex esset maximus factus viginti et
duos annos ei sacerdotio prefiut ita bonis esse
viribus extremo tempore etatis. vt adolescentiā
non m̄queret. **N**ichil necē est de meipso michi di-
cere q̄ est id quidē simile etatiq; n̄e ꝓceditur.
Vidētis ne vt apud **H**omerum sepissime nestor
de virtutibus suis prediceret. **T**ertiam enim iā etatē
hominū vinebat. nec erat ei verendū ne vera pre-
dicans de se minis videntur aut insolens. aut lo-
quax. **E**t enim vt ait **H**omerus ex ei⁹ lingua mel-
le dulcior fluebat oracō. **Q**uam ad suauitatem nul-
lis egebat corporis viribus. **E**t tamē dux ille gre-
cie nūq̄ optat. vt apacis filēs habeat decem viros
sed vt nestoris. quod si acciderit nō dubitat quin
breuī sit troia p̄itura. **S**ed redeo ad me quartum
ago annum et octogeshimum. velle equidem idē
ipse posse quod **C**irrus gloriari. **S**ed tamē hoc q̄o
dicere non me quidē eis esse viribus quibus
aut miles bello pum̄o aut quē estor eodem bello

hys omnis grauis est etas. Qui autem omnia bo-
na a seiphs petunt. hys nichil potest malum videri
quod nature necessitas afferat. Quo in genere
est in primis senectus quam vt adipiscantur om-
nes optant. eandem acquirant adeptam tanta est
inconstantia stulticia atq; peruerfitas. Sed obre-
pere ayant eam citius q̃ putassent. primum quis
coegit eos falsum putare. Quid enim citius ado-
lescentie senectus. q̃ puericie adolescentia obres-
pit. Deinde qui minus grauis esset hys senectus
si octingentesimum annum agerent q̃ si octoge-
simum. preterita enim etas quamuis longa cum
efflucisset nulla consolatio permulcere posset stul-
tam senectutem. Quo circa si sapietiam meam
admirari soletis que vtinam digna esset opinio-
ne vestra nostroq; cognomine in hoc sumus sapi-
entes. q̃ naturam optimam ducem tanq̃ deum
sequimur eiq; paremus. a qua non verisimile est
cum ceteris partes etatis bene descripte sint extre-
mum adum tanq̃ ab merti poeta esse neglectum.
Sed tamen necesse fuit esse aliquid extremum et
tanq̃ in arborum bacis terreq; fructibus matu-
ritate tempestiua quasi viduum et caducum quod
ferendum est molliter sapienti. Quid enim est ali-
ud gigantum modo pugnare cum dijs nisi natu-
re repugnare.

Helius

Qui Catho gustissimū nobis vt etiā p Sa
pione polliceat feceris. Si qm volum⁹ a spe
ram⁹ qdē senes fiei multo an a te didiceri
m⁹ qb⁹ facillime racōib⁹ in guescentē etatē ferre
possimus ;

Catho

Hic Adiam **Q**uēli presertim si vtriqz vēm gū
vt dicātis futurū est ;

Helius

Qlum⁹ sane nisi molestū est Catho tanq
aliā lōgā viā pfeceris q nobis q ingre
diendum sit istud quo peruenisti videre qle sit ;

Catho

Hic Adiam vt potero **Q**uēli. Sepe enim interfui
querelis meorum equalū pares autē cū
paribus veteri puerbio facillime congregā
tur. Quas Cayus salmator Itemqz spurcius albi
nus homines cōsulares nostri fere equales de plo
rare solebant tum q voluptatibus carerent sine
quib⁹ vitā nullā putarēt. tū q spernerent ab eis
a qb⁹ essent coli soliti. Qui michi non id videbā
tur accusat qd eēt accusat. Nā si id culpa senectū
tis acideret eadē michi vsu eueneret tliqz oib⁹
maiorib⁹ natū. quoz ego multoz agnouī senectu
tem sine quēla Qui se et libidinū vnculis iā lara
tos eē. nō moleste ferret. nec a suis despicere. S
oim istis moi quēlaz in morib⁹ ē culpa nō i etate

cum virtute commercium inuolans sed ut fortissi-
mū viri tunc Flamminiū fratrem lucum Flammini-
um e senatu eicerem septem annis postq̃ consul
fūisset. **S**ed notandam putauī libidinem. Ille
emm cum esset consul in gallia exhortatus in con-
uincio a schorto. ut sequi feriret aliquem eorum
q̃ in vinculis essent dampnati rei capitalis hic
tunc fratre suo censore qui proximus ante me
fuerat. elapsus est. **M**ichi vero et flacco ne utiq̃
probari potuit tam flagitiosa et perditā libido
que cum probro priuato coniungeret imperijs de-
decus. **S**epe audiui a maioribus nati. qui se porro
pueros a semibus audisse dicebant solitum mi-
rari gayum fabiūm. qui cum apud regem pier-
rum legatus esset audisset a **T**hesalo que quen-
dam athenis qui sese sapientem profiteretur
eumq̃ dicere omnia que faceremus ad volupta-
tem esse referenda. **Q**uod ex eo audientes dice-
bant. **M**arcum **C**urium et **T**icum **C**oruncanium
optare solitos. ut id samnitibus ipsiq̃ pierro per-
suaderent quo facilius vincā possent. cū se volup-
tatibus dedissent vixerat **M**arcus **C**urius cum
publio deo quinquennio ante eum consulente
se pro republica quarto consolatu deuorat. **N**o-
rat eundem fabiūm noat corūcāniū qui cum ex
sua vita cum eius quem dico publii deū factō

iudicabant esse profecto aliquid natura pulchrum
atque preclarum quod sua sponte peteretur
quodque spreta et contempta voluptate opti-
mus quisque sequeretur. Quorsum ergo tam
multa de voluptate. Quia non modo vituperas-
tio nulla sed etiam summa laus senectutis est
quod ea voluptates nullas magnopere desiderat.
caret epulis extructisque mensis et frequen-
tibus poculis. Caret ergo etiam vinolentia et
eruditate et in sompniis. Sed si aliquid dan-
dum est voluptati quoniam eius blanditijs
non facile obstitimus. Diuine enim plato escam
malorum appellat voluptatem quod unde ea
videlicet homines capiantur. ut hamo pisces
quamquam Immoderatis epulis careat senectus.
modicis tamen conuiuijs delectari potest. Cay-
am Duclium Marcum filium qui penos primus
Classe deuicerat redeuntem a cena senem sepe
videbam puer. Delectabatur crebro finali et ci-
batione. que sibi nullo exemplo priuatim sump-
serat. Tantum licencie dabat gloria. Sed quid
ego ad alios. ad meipsum iam reuertar. pri-
mum habui semper sodales. Sodalitates au-
tem me questore constitute sunt. sacris pre-
sulis magne matris acceptis. Epulabar ergo cum
sodalibus omnino modice. Sed erat quidam

moderati enim et nō difficiles senes nec in huma
ni tollerabilem agunt senectutem. Importunitas
autem et humanitas omni etati molesta est ;

Lelius

Est ut dicitur Cato si fortasse dixerit quispiā
tibi ppter opes et copiam et dignitatem tuam tolerabi
lem senectutem videri id autem nō posse multis dūgere ;

Cato

Est istud quidem leli aliquid si nequaquam in isto
omnia ut Themistodes fertur. Sciriphio qui
dam in iurgio respondisse cum ille dixisset nō eū
sua si patrie gloria splendorem assecutum nec herede
inquit si ego Sciriphius essem ignobilis nec tu
si atroxementis esses clarus unquam fuisses quod eo
demodo de senectute dici potest. Nec enim in summa
inopia levis esse senectus potest nec sapienti
quidem nec insipienti etiam in summa copia non
gravis. Aptissima omnino sunt sapio et leli arma
senectutis scilicet artes exercitationesque virtutum
que in omni etate culte cum diu multumque vixe
ris mirificos efferunt fructus non solum quia
nunquam deserunt ne in extremo quidem tempore etas
tis quamquam id quidem maximum est verum etiam quia
consuetudo bene actae vite multorumque beneficiorum re
cordatio iocundissima est. Ego quidem quidem maximum
eū qui tarentum recepit adolescens ita dilexi senem

a b c d e f g h i k l m n o p q r
 s t u v w x y z

ut equalem. Erat enim in illo viro comitate con-
dita gravitas. nec senectus mores mutauerat.
Quamq̃ eum colere cepi non admodum gran-
dem natu sed tamen iam etate prouectum. Anno
enim postq̃ primum consul fuerat. ego natus su-
cumq3 eo quarto consule adolescentulus miles ca-
puam profectus sum. Quintoq3 anno post ad ta-
rentum questor. Deinde ed. lis quadrienmo post
factus sum. precor. quem ingratum gessi consulis
bus Tuditano et Cerego. Cum quidem ille ad-
modum senex suasor legis antie de domis et mu-
neribus fuit. hic et bella gerebat ut adolescens.
cum plane grandis esset. et hambalem Iuvenili-
ter exultantem patientia sua mollebat. De quo
predare familiaris noster ait. Ennius. vnus qui
nobis cunctando restituit rem. Non enim rui-
res ponebat ante salutem. Ergo postq3 magis-
sq3 viri nunc gloria daret. Tarentum vero qua
vigilantia quo consilio recepit. Cum quidem me
audiente saluatori qui amisso opido fugerat
in arcem. gloriati. atq3 ita dicenti. Mea opera
quinte fabi recepisti tarentum. Certe inquit ri-
dens. Nam nisi amisisses nunq̃ recepissem. nec ve-
ro prestantior in armis q̃ in toga qui consul ite-
rum spurcio cornelio collega. quiescente Cato
flammino tribuno plebis quo ad potuit restitit

Nec enim ex cutione nec salu. nec eminus ha-
bis aut cominus gladijs vteretur sed consilio ra-
tione. sententia. que mihi essent in sembus. non su-
mum consilium maiores nostri appellassent sena-
tum. **A**pud lacedemonios quidem hii qui amplissi-
mum magistratum gerunt. vt sunt sic etiam appel-
lantur senes. **Q**uod si legere. aut audire vultis
externa. maximas respublicas ab adolescentibus.
labe factas a sembus sustentas reperietis. **C**redo
qui vestram rempublicam tantam amissistis tam-
 cito. **S**ic enim percuntantur. vt est in Ennii poete
 posteriori libro. Respondentur. et alia et hoc in pri-
 mis. proueniebant oratores noui. Stulti adolescen-
 tuli. **T**emeritas est videlicet florentis etatis pru-
 dentia senescentis. **A**t memoria minuitur credo
 nisi eam exerceas. aut etiam si sis natura tardior
 Themistodes omnium nomina ciuium perceperat
 Num ergo censetis eum cum etate processisset.
 qui aristides esset lisimachum salutare solium.
 Equidem non modo eos noui qui sunt. sed etiam
 eorum patres et auos. **N**ec sepulchra legens ve-
 reor quod apur. ne memoriam perdam. hii enim
 ipsis legendis in memoriam redeo mortuorum.
 Nec vero quemquam senum audiri oblitum quo
 loco thezaurum obruisset. omnia que curant me-
 minerunt vadimonia constituta q̄ sibi cui ipsi debeant

Quid iuriconsulti. quid pontifices. quid augures
quid philosophi senes q̄ multa meminerunt
manent ingemina sembus modo permaneat studi
um et industria. **N**eq; ea solum in claris et ho
noratis viris sed in vita etiam priuata ac quie
ta **S**ophodes ad summam senectutem tragedi
as fecit **Q**ui ppter studium cum rem negligere
familiarem videntur a filijs in iudicium vocatus
est. vt quemadmodum nostro more male rem ge
rentibus bonis patribus interdici solet. **S**ic illū
quasi desipientem a re familiari remouerent iudi
ces. **T**um senex dicitur eam fabulam quam in
mambus habebat et proxime scripserat edippum
coloneum reatasse iudicijs quesisseq; vnde il
lud carmen. carmen desipientis videretur. **Q**uo re
citato sententijs iudicium est liberatus. **N**um ergo
hunc. **N**um **H**omerum **H**esiodum **S**imomide **T**ri
ficorem. **N**um quos ante dixi **S**ocratem gurgiam
Num philosophorum princeps **P**ythagoram **D**e
mocritum. **N**um **P**latonem. **N**um **S**enocratem.
Num postea **S**enonem denatem. aut eum quem
vos et iam vidistis rome **D**yogenem **S**torum
coegit in suis studijs obmutescere senectus.
An in omnibus hīs studiorum agitatio vite
equalis fuit. **A**ge vt diuina ista studia omne
tam. postum ex agro sabino rusticos nominare

Sed erat quidam feruor etatis qua p̄grediente
omnia sunt in dies minora. Neq̄ enim ipsorum
conuiuiorum delectationem voluptatibus corpo-
ris magisquam ceteri amicorum et sermonibus me-
tiebar. Bene enim maiores acubacōnem epula-
rem amicorum quia vite coniunctionem haberet
conuiuium nominauerim melius q̄ grea qui hoc
idem tum compotacōnem tum concenacōnem vo-
cant. Ne quod in eo genere minimum id maxime
p̄bare videantur. Ego vero p̄pter sermonis dele-
ctacōnem tempestiuus quoq̄ conuiujs delector.
nec cum equalibus solum qui pauci iam admo-
dum restant sed cum vestra etiam etate atq̄ vo-
bisum. Vt atq̄ senectuti magnam gratiam que
michi sermonis auuiditatem auxit potioms et ubi
fustulit. Quod si quemq̄ etiam ista delectant. ne
omnino bellum indixisse videar voluptati cuius
est fortasse quidam naturalis modus non intelli-
go ne in istis quidem voluptatibus ipsis. carere
sensu senectutem. Ne vero et magisteria delectant
a maioribus instituta. Et is sermo qui more ma-
iorū a fumo magisterio adhabet in poculo et pocu-
la sicut in simphosio renophōtis est minuta atq̄
rorancia et refrigerancia estate et viāssim aut
sol aut ignis hybernus que quidem etiam in sa-
binis persequi soleo. conuiuiumq̄ vitiorum cote-

et die compleo . quod ad multam noctem q̄
marmine possumus vario sermone produamus
At non est voluptatum tanta quanta **I**uuenis
titillatio in sembus credo , **S**ed ne desideratio
quidem . **N**ichil autem molestum est quod non
desideres . **B**ene . **S**onophodes cum ex eo quidam
iam affecto etate quereretur vteretur ne rebus
veneris . **D**ij meliora inquit . libenter vero ist
me fuit a domino agresti . ac furioso profligi .
Cupidis enim rerum talium . fortasse et moles
tum est . **C**arcere . **S**atiatis vero et expletis . io
cundius est carere q̄ frui . quamq̄ non caret
is qui non desiderat . **E**rgo hoc iam non desiderare
dico esse iocundius q̄ frui . **Q**uod si ipsis istis
voluptatibus bona etas fruatur libentius . pri
mum fruatur parvulis rebus vt diximus . **D**einde
de hys quibus senectus etiam si non habunde
potatur non omnino caret vt turpione aulibio
magis delectatur qui in prima cauea spectat . de
lectatur tamen etiam qui in vltima . **S**ic adole
scentia voluptates p̄pe intuens magis fortasse le
tatur . sed delectatur etiam senectus procul eas spe
ctans tantum quantum sat est . **A**t illa quanti sunt
animum tanq̄ emeritis stipendijs libidinis am
bitionis . cōtencōnum inimiciciarum cupiditatu
omnium secum esse . secumq̄ vt dicitur vivere

nominare Romanos vianos et familiares meos
quibus absentibus nunquam fere vlla maiora in
agro opera sunt. non ferendis. non percipiendis
non condendis fructibus. quamq̃ in alijs minus
hoc mirum. **N**emo enim est tam senex. qui se an-
num nō putet vivere posse. sed idem in eis elabo-
rant que si sunt ad se nichil omnino pertinere.
Serunt arbores. que alteri seculo profunt. vt ait
Stacius noster in synophedris. nec vero dubitat
agricola. quamuis senex sit querenti cui serat re-
spondere. dijs immortalibus qui me non modo ac-
cipere hec a maioribus voluerunt. sed posteris p-
desse. **E**t melius dixit Caelius de sene alteri seculo
prospiciente quam illud idem **S**tepol **S**enedus
si nichil aliud quicquam vicij apportet tecum
cum aduenis. **U**num id sat est. q̃ quis diu vi-
uendo multa que non vult videt. et multa fortas-
se que vult. atq; in ea que non vult sepe adoles-
centia incurrit. **I**llud vero idem **C**aelius viti-
osus dixit. **T**um equidem in senectute hoc depu-
to miserimum sentire. ea etate odiosum alteri
esse. **I**ocundum potius q̃ odiosum vt enim ado-
lescentulis bona indole predictis sapientes se-
nes delectantur. leuiorq; est senectus eorum qui
a iuuentute coluntur. et diriguntur. sic adolescen-
tes senum preceptis gaudent quibus ad vritum

studia ducuntur. **N**ec minus intelligo me vobis
q̄ michi vos esse iocundos. **S**ed vos videtis vt se-
nectus non modo languida atq; iners non sit
verum etiam sit opifera et semper agens et mo-
liens aliquid tale scilicet quale cuiusq; studi-
um in superiore vita fuit. **Q**uid q̄ etiam addiscat
aliquid vt et saltem verbis glorianem vi-
demus. qui se cotidie aliquid addiscentem di-
cit senem fieri vt ego feci qui litteras grecas
didici senex quas quidem sic ante arripui qua-
si diurnam fidem explete cupiens vt ea mi-
chi ipsa nota esset quibus maxime me nunc
exemplis vti videtis. **Q**uod cum fecisse **S**ocra-
tem in fidibus audirem vellem equidem et il-
lud discere dicebant enim in fidibus antiqui
Sed in litteris certe elaboravi. **N**unc nunc qui-
dem vires desidero adolescentis. **I**s enim locus
erat alter de vicis senectutis. non plus q̄ ado-
lescens etiam vires thauri aut elephantis de-
siderabam. **Q**uod est homini naturaliter insitum
eo vti decet. **E**t quicquid agas agere pro virib;
Que enim vox potest esse contemptior q̄ milonis
tromate qui cum iam senex esset adletasq; se
exercitantes in curriculo videret aspersisse suos la-
etos dicuntur illacermanasq; dirisse. **A**t hñ quidem
mortui iam sunt non vero tã illi q̄ anipse nugator.

